

Till statsrådet och chefen för Näringsdepartementet

Regeringen beslutade den 23 juni 2004 om kommittédirektiv för utredning rörande organisation av ett Östersjöcentrum som skall lokaliseras till Gotland. Den 17 augusti 2004 beslutade Chefen för Näringsdepartementet, statsrådet Leif Pagrotsky, att fr.o.m. den 1 september 2004 förordna direktör Ulf Dinkelspiel som särskild utredare i kommittén rörande organisation av ett Östersjöcentrum. Enligt direktiven skall utredaren redovisa sitt arbete senast den 15 december 2004.

Som sekreterare i utredningen förordnades från den 1 september departementsrådet vid Utrikesdepartementet, Anders Bengtcén. I utredningens sekretariat har assistenten Gittan Rudnik Furenhed tjänstgjort sedan den 13 september 2004.

Utredningen (UD 2004:03) överlämnar härmed sitt betänkande Östersjöcentrumutredningen (SOU 2004:124). Utredningen har därmed avslutat sitt arbete.

Stockholm i december 2004

Ulf Dinkelspiel

Anders Bengtcén

Innehåll

Sammanfattning	7
Summary	9
Uppdraget	13
1 Så har utredningen arbetat	15
2 Tidigare utredningar och studier	17
3 Det svenska Östersjösamarbetet	21
4 Utredningens förslag	25
4.1 Ett Östersjöcentrum etableras.....	25
4.2 Infocenter	27
4.3 Kontaktskapande verksamhet	28
4.4 Fördjupningsområden	29
4.5 Att bidra till policyskapande	31

4.6	Stipendieverksamhet	32
4.7	Östersjömiljardfinansierad verksamhet	36
4.8	Organisation	40
4.9	Samverkan med Sidas profilenhet.....	41
4.10	Budget.....	41

Bilaga

<i>Bilaga 1</i>	Kommittédirektiv (Dir. 2004:81).....	43
-----------------	--------------------------------------	----

Sammanfattning

Utredningen föreslår att ett Östersjöcentrum inrättas i Visby med geografiskt fokus på Estland, Lettland, Litauen, Polen, Ryssland – med tonvikt på närområdet i nordvästra Ryssland-, Ukraina, och Vitryssland ("de prioriterade länderna"). Östersjöcentrum skall vara ett nationellt centrum med övergripande mål att underlätta och utveckla kontakter och samarbete med dessa länder. Östersjöcentrum skall i princip inte ersätta redan existerande organisationer, institutioner och stöd utan tjäna som stöd och komplement därtill. Östersjöcentrum föreslås bestå av 15 personer och ha en årsbudget om drygt 80 miljoner kronor när verksamheten är fullt utbyggd år 2006. Samtidigt som Östersjöcentrum etableras kommer regeringskansliets Östersjömiljardsekretariat successivt att utvecklas till följd av att östersjömiljardfinansierad verksamhet upphör.

Östersjöcentrum skall enligt förslaget ha följande verksamheter:

1. informera svensk allmänhet och specialister om det svenska samarbetet med de prioriterade länderna samt informera intresserade i dessa länder om Sverige. En huvudsakligen IT-baserad informationsfunktion etableras vid Östersjöcentrum,
2. främja kontaktskapande och erfarenhetsutbyte mellan olika nationella aktörer inom det svenska Östersjösamarbetet. Detta skall ske främst genom seminarieverksamhet,
3. främja fördjupat arbete inom områden som bedöms vara av särskilt intresse för att utveckla samarbetet med berörda länder,
4. bidra till utformning av policy genom att aktörer som deltar i Östersjöcentrums verksamhet formulerar gemensamma slutsatser och rekommendationer,
5. ansvara för styrning och genomförande av det s.k. Visbyprogrammet, en stipendieverksamhet som tar sikte på de prioriterade länderna, samt ansvara för ett stipendieprogram,

("ledarskapsprogram"), inriktat på framtida ledare inom näringsliv och offentlig sektor i de berörda länderna.

Vi föreslår vidare att:

6. målsättningen för Visbyprogrammet preciseras till att gälla ett fördjupat forsknings- och utbildningssamarbete mellan Sverige och motparter i berörda länder,
7. möjligheten prövas att förlägga det Internationella programkontoret (IPK) till Visby med övertagande av det operativa ansvaret för Visbyprogrammet samt övrig stipendieverksamhet inom utbildnings- och forskningsområdet som Svenska institutet för närvarande ansvarar för. En sådan ordning skulle innebära att Sverige i likhet med flera andra länder fick en sammanhållen hantering av utländska stipendieärenden inom utbildnings- och forskningsområdet.

Utredningen har också haft att ta ställning till om det finns verksamheter som tidigare finansierats ur anslaget Näringslivsutveckling i Östersjöregionen som bör få en fortsättning och hur dessa i så fall skall administreras och finansieras.

Vi föreslår i den delen att:

8. verksamheten Affärschans Östersjön fortsätter inom ramen för Exportrådets ordinarie verksamhet, med inriktning mot de prioriterade länderna och med ökad finansiering av deltagande företag,
9. den näringslivsfrämjande verksamhet inom Barentsregionen som finansierats genom Östersjömiljard 2 utvärderas inför ett eventuellt beslut om en förlängning,
10. verksamheten Aktiv Projektutveckling inom Utrikesdepartementets projektexportsekretariat fortsätter som en del av departementets ordinarie exportfrämjande verksamhet. En utvärdering av verksamheten genomförs för åren 2000–2005,
11. en förstärkning sker av Exportrådets och ambassadernas projektbevakning,
12. svenska konsultfonder i de internationella finansieringsinstitutioner som har verksamhet i de berörda länderna tillförs ytterligare medel, om utvärderingar kan visa att svenska företags upphandlingsmöjligheter därigenom förbättrats.

Summary

The inquiry proposes that a Baltic Centre should be established in Visby, with a geographical focus on Estonia, Latvia, Lithuania, Poland, Russia (with an emphasis on the adjacent area of north-west Russia), Belarus and Ukraine (“the priority countries”). The Baltic Centre is intended as a national centre whose overall objective will be to facilitate and develop contacts and cooperation with these countries. In principle, the Baltic Centre will not replace organisations, institutions and support schemes that already exist but will serve to reinforce and supplement them. Under the inquiry’s proposal, the Baltic Centre will have a staff of 15 people and an annual budget of just over SEK 80 million when activities are fully developed in 2006. As the Baltic Centre becomes established, the Government Offices Baltic Billion Secretariat will gradually be wound up as the activities funded by the Baltic Billion programme come to an end.

The proposed activities of the Baltic Centre are as follows:

1. to inform people in Sweden – the general public and specialists – about Swedish cooperation with the priority countries and to inform interested people in these countries about Sweden. A mainly IT-based information office will be set up at the Baltic Centre,
2. to promote networking and experience exchange between different national actors involved in Swedish Baltic Sea cooperation. The main vehicle for this activity will be seminars,
3. to promote more in-depth work in areas that are considered of special interest for developing Swedish cooperation with the countries concerned,
4. to contribute to policy formation, by actors who participate in the activities of the Baltic Centre formulating common conclusions and recommendations,

5. to be responsible for managing and implementing the so called Visby Programme, i.e. a scholarship programme focussed on the priority countries, and be responsible for a new scholarship programme, ("leadership programme"), targeting future leaders in the business world and the public sector in the countries concerned.

In addition, we propose that:

6. the objective of the Visby Programme should be changed to promote more specifically deeper cooperation on research and education between Sweden and its counterparts in the countries concerned,
7. the possibility should be examined of moving the International Programme Office to Visby, where it would take over operational responsibility for the Visby Programme and other scholarship programmes in the area of education and research for which the Swedish Institute is currently responsible. An arrangement of this kind would mean that in Sweden, as in a number of other countries, the management of education and research scholarships for foreign students would be brought together into a single system.

The inquiry has also been asked to take a position on the question of whether any activities previously financed from the appropriation for "Business development in the Baltic Sea region" should continue and, if so, how these should be administered and financed.

In this connection, we propose that:

8. the Baltic Region Business Opportunity project (Affärschans Östersjön) should continue within the framework of the normal activities of the Swedish Trade Council, focusing on the priority countries and with increased co-financing by participating companies,
9. the trade development and promotion activities in the Barents Region that are now financed through Baltic Billion 2 should be evaluated prior to any decision on extension,

10. the active project development programme conducted by the Projects Export Secretariat at the Ministry for Foreign Affairs should continue as part of the regular export promoting activities of the Ministry. An evaluation should be made of the programme, covering the period 2000–2005,
11. additional resources should be appropriated for the monitoring of projects that are of interest to Swedish industry in the priority countries,
12. additional funds be set aside for Swedish consultant trust funds at the international financing institutions that have activities in the countries concerned, if evaluations can show that these funds have improved opportunities for Swedish companies to compete for contracts.

Uppdraget

Utredningens uppgift har varit att lämna förslag på vilka verksamheter som bör ingå i ett Östersjöcentrum, som skall vara ett informations- och samverkansorgan för de myndigheter och organisationer som arbetar med att främja kontakter, samarbete, handel och kunskapsutbyte med länderna i Östersjöområdet. I uppdraget har ingått att lämna förslag på hur Östersjöcentrum, som skall förläggas till Gotland, bör organiseras och finansieras, inbegripet en budget för vart och ett av åren 2005–2007. Vidare har utredningen haft i uppgift att pröva om verksamheter, som hittills finansierats med Östersjömiljard 2, bör fortsätta och hur de i så fall bör administreras och finansieras. Slutligen har utredningen haft att lämna förslag på hur verksamheterna vid Östersjöcentrum och Sidas nya profilerhet bäst kan samverka med varandra.

1 Så har utredningen arbetat

Vi har fokuserat utredningen på att undersöka förutsättningarna för att skapa ett nationellt centrum för att främja en fördjupning av samarbetet med de berörda länderna i Östersjöområdet. Vad gäller den del av uppdraget som rör ställningstaganden om en eventuell fortsättning av verksamheter som finansierats genom Östersjömiljard 2 har vi huvudsakligen grundat våra bedömningar på tidigare gjorda utredningar och studier samt projektutvärderingar som enskilda projektägare låtit utföra.

Vi har anordnat fyra seminarier med högskolor och universitet, myndigheter, regioner inklusive Kommun- och Landstingsförbunden samt representanter för näringsliv. Därutöver har vi haft möten med företrädare för myndigheter, näringsliv och olika organisationer. Såväl organisationer som enskilda personer har inkommit med skriftliga inlagor till utredningen. En rad olika spontana förslag har presenterats av olika aktörer som utredningen haft kontakt med.

En extern konsult har anlåtats för analys av en IT-lösning inom Östersjöcentrums informationsfunktion.

2 Tidigare utredningar och studier

Studien *Östersjöprogram för framtiden* (Ds 2002:46) innehåller en bred kartläggning av förutsättningarna för det svenska näringslivets verksamhet i Östersjöregionen. En analys görs av hur dessa förutsättningar påverkats av det arbete som bedrivits under Östersjömiljard 2 och förslag formuleras angående en eventuell fortsättning av programmet. Studien föreslår nya insatser för att främja utnyttjande av humankapital i det östra närområdet inom områden där svenska utbildningsinstitutioner, företag och myndigheter har ett särskilt engagemang. Vidare föreslås att frågan om upprättande av en lånefond riktad mot kunder i Östersjöstaterna utreds. Slutligen föreslås att näringsliv och stat samarbetar för att utforma en strategi för deltagande i de stora miljö-, energi- och infrastrukturprojekt som kommer att genomföras i de nya EU-länderna i Östersjöområdet. Skrivelsen bedömer att det är motiverat att fortsätta med den kontakt- och nätverksskapande verksamheten kopplad till näringslivsintressen i Ryssland, Ukraina och Vitryssland men att den bör fasas ut i de nya medlemsländerna. En genomgång görs av Östersjömiljard 2 finansierad verksamhet med rekommendationer inför ett eventuellt fortsatt Östersjöprogram.

I studien *Fortsatta insatser för näringslivsutveckling i Östersjöregionen* (UD-EC 2004-02-19) föreslås en fortsättning av vissa delprogram som finansierats genom Östersjömiljard 2. Studien gör en prioritering av olika program varvid Marknadsplats Östersjön, Aktiv Projektutveckling inom UD/PES och stöd till konsultfonder inom de internationella finansieringsinstitutionerna hamnar främst.

Statskontorets granskning av Östersjömiljard 2, *Östersjömiljard 2 Mer än företagsfrämjande* (2004:3) innehåller bedömningar av projekten inom Östersjömiljard 2. Det konstateras att en betydande del av programmets medel har använts till projekt med svag koppling till svenskt näringsliv. Man förordar att liknande program i framtiden bör drivas inom ramen för ordinarie myndig-

hetsstrukturer snarare än genom en funktion inom regeringskansliet.

Den *Internationella kulturutredningen* (SOU 2003: 121) innehåller flera förslag med relevans för Östersjöcentrum. Utredningen föreslår att Svenska institutets uppgifter inom utbildning och forskning, undantaget svenskundervisningen, överförs till organ under Utbildningsdepartementet. Utredningen föreslår vidare att demokrati- och samhällsinsatser i central- och östeuropa och utvecklingsländer överförs till annan organisation. Slutligen föreslås att de internationella kulturinstitutet i Visby – Östersjöns författar- och översättarcentrum, Baltic Art Center och Visby Internationella Översättarcentrum – förs samman i ett gemensamt nätverk med benämningen *Sveriges internationella kultur- och forskningsinstitut*. Svenska institutet föreslås få till uppgift att stödja detta nätverk.

Högskoleverket konstaterar i sin rapport *Över Östersjön – Om högskola och högskolesamarbete i Sveriges östra närområde* (Högskoleverkets rapportserie 2003:8 R) att det finns ett omfattande samarbete mellan enskilda svenska lärosäten och lärosäten i våra östra grannländer. Samtidigt konstateras att det endast i liten grad förekommer att svenska lärosäten samordnar sina aktiviteter i östra Europa och att det verkar saknas en strategi för hur utbildnings- och forskningsområdet långsiktigt kan stödja andra delar av samhällsutvecklingen. Man föreslår en bättre samordning av olika politikområden när det gäller östsamarbetet, t.ex. mellan närings-, utrikes- och utbildningspolitik. I detta syfte föreslås en konferens mellan de viktigaste aktörerna.

Centrum för utvärderingsforskning vid Umeå universitet gjorde 2001 en utvärdering av Visbyprogrammet. Rapporten ger en positiv bedömning av SI:s hantering av verksamheten. Samtidigt konstateras att det inom programmet är ont om projekt och nätverk där näringslivet, offentlig sektor, media och kultursektorn är engagerade.

Utredningen om organisation av ett nationellt centrum för miljödriven näringslivsutveckling och miljöteknikexport (SOU 2004:84) föreslår etablering av ett statligt bolag med uppgift att bl.a. främja samarbetet mellan nationella, regionala och lokala initiativ inom miljöteknikområdet, skapa synergier och främja en nationell kraftsamling av resurser. Centrum skall vidare bidra till att skapa kontaktytor och främja samarbetet mellan marknadens olika aktörer (företag, forskare, finansiärer, biståndsorgan, myn-

digheter och organisationer, utlandsorganisationer m.fl.). Centrum föreslås bli en kontaktpunkt för utländska beslutsfattare som önskar kunskapsöverföring eller teknologiutbyte med Sverige samt export från Sverige. Vidare föreslås centrum få en roll vad gäller nationell överblick, främja miljöteknik i bred bemärkelse och ge råd till regeringen och bistå med underlag. En budget om totalt 10 mkr för verksamhetsåret 2004/05 har framtagits.

3 Det svenska Östersjösamarbetet

Det svenska Östersjösamarbetet har en enorm bredd, omfattar i stort sett alla samhällssektorer och inbegriper aktörer inom både offentlig och privat sektor. Samarbetet bedrivs på såväl central som regional och lokal nivå.

Sedan 1989 har beslut fattats om statligt finansierade utvecklingsinsatser i Estland, Lettland, Litauen, Polen, Ryssland, Ukraina och Vitryssland uppgående till drygt 9 miljarder kronor. Därutöver beslutade regeringen 1996 om Östersjömiljard 1 för insatser för att öka handeln och investeringarna och i övrigt stärka samarbetet mellan stat och näringsliv i Östersjöregionen. Under 1998 beslutade regeringen om Östersjömiljard 2 med det övergripande målet att stärka svenska företags position i Östersjöregionen och att förbättra förutsättningarna för svenska företag att delta i utvecklingen av regionens näringsliv.

Utvecklingssamarbetet med de baltiska länderna fokuserades inledningsvis på suveränitetsstöd och stöd till omställningen från planekonomi till marknadsekonomi och från enpartistat till parlamentarisk demokrati. Från mitten av 1990-talet inriktades samarbetet på stöd till ländernas EU-anpassning. I Polen har utvecklingssamarbetet inriktats på miljöinsatser samt ett omfattande vänortssamarbete.

Samarbetet med Ryssland och Ukraina har haft en betydande bredd med insatser till stöd för ekonomisk omvandling, social trygghet, miljö, gemensam säkerhet, utbildning och forskning samt jämställdhet. I båda länderna har stöd utgått till investeringar för miljöförbättringar. I Vitryssland har det svenska stödet framförallt inriktats på demokratistöd.

Utvecklingssamarbetet med de berörda länderna har engagerat stora delar av det svenska samhället. Svenska myndigheter, kommuner, enskilda organisationer, universitet och högskolor och

näringsliv har utnyttjats som projektgenomförare i samarbetsländerna.

Inom området gemensam säkerhet har bl.a. Tullverket, Luftfartsverket, Räddningstjänsten, Sjöfartsverket och Räddningsverket engagerats. På rättsområdet har Rikspolisstyrelsen, Domstolsverket, Kriminalvårdsstyrelsen och Migrationsverket drivit projekt. Inom området social trygghet har Socialhögskolan i Stockholm bedrivit projektverksamhet i de baltiska länderna och Ryssland. Inom området ekonomisk omvandling har Lantmäteriet, AMS, RSV, RRV och det statliga bolaget Swedfund genomfört viktiga insatser. Naturvårdsverket, SKI och SSI har tillsammans med svenskt näringsliv gjort stora insatser för att förbättra miljön och kärnsäkerheten i de berörda länderna. Svenska institutet (SI) har genom sin stipendieverksamhet främjat ett omfattande utbyte på grundutbildnings- och forskarnivå mellan svenska högskolor och universitet och motparter i de berörda länderna och bidragit till att utveckla ett rikt kulturutbyte med samarbetsländerna. Sida har bidragit till finansieringen av fördjupade vänortssamarbeten mellan svenska kommuner och kommuner i de berörda länderna. På liknade sätt har medel avsatts för samarbete mellan svenska län och motparter i de berörda länderna samt för samarbete genom enskilda organisationer och folkrörelser.

Det Östersjömiljardfinansierade samarbetet, som beskrivs i mer detalj i avsnitt 4.7, har förutom svenskt näringsliv också engagerat en rad olika myndigheter med NUTEK, Exportrådet, Sida och länsstyrelserna som viktigaste enskilda aktörer.

De statliga medlen för samarbete med Estland, Lettland, Litauen och Polen minskar nu betydligt till följd av att utvecklingssamarbetet med dessa länder upphör och en avveckling sker av Östersjömiljardfinansierad verksamhet. Detta betyder att fortsatt samarbete med dessa länder främst kommer att ske inom ramen för olika myndigheters, regioners och organisationers ordinarie verksamhet och utifrån de egenintressen som är knutna därtill. För övriga berörda länder, dvs. Ryssland, Ukraina och Vitryssland kommer dock det statligt finansierade utvecklingssamarbetet att fortsätta.

Flera myndigheter och representanter för regioner och kommuner har till utredningen uttryckt ett behov av överblick vad gäller andra aktörers verksamhet i de berörda länderna samt ett behov av erfarenhetsutbyte kring detta samarbete. Inom det egna verksamhetsområdet har man ofta god inblick om vad som sker

och goda kontakter med motparter i de berörda länderna. Kunskaper om verksamhet inom angränsande områden och aktörer är emellertid ofta bristfällig. En myndighet har i skriftlig inlägga till utredningen uttryckt det som ”ett Östersjöcentrum kan vara navet i olika nätverk inom säkerhets-, kultur-, näringslivs-, miljöområdena osv. för att stimulera erfarenhetsutbyte mellan i första hand de svenska men i förlängningen de andra ländernas offentliga och privata aktörer, för att på så sätt bredda redan etablerade kontaktnät”.

Under 90-talet skedde en dramatisk utveckling av handeln i Östersjöområdet. De baltiska länderna och Polen omorienterade sin handel från det tidigare Sovjetunionen till framförallt EU. De tre baltiska länderna och Polen genomgick en period av stark tillväxt och ökade sin export kraftigt. Under början av 2000-talet har den starka tillväxten i de baltiska länderna fortsatt. Samtidigt har den ryska ekonomin och under de allra senaste åren även den ukrainska ekonomin expanderat kraftigt.

Den svenska exporten till de prioriterade länderna ökade från 15,6 miljarder kronor 1995 till 38,4 miljarder kronor 2003. Samtidigt ökade Sveriges import från dessa länder från drygt 13 miljarder kronor till drygt 40 miljarder kronor. Under de gångna åren har svenska företag genomfört omfattande investeringar i framförallt de baltiska länderna, Polen och på senare tid Ryssland.

I studien ”EU Enlargement Implications for trade, growth and investment in the Baltic sea Region” som genomförts av Stockholm Institute of Transition Economics (SITE) är bedömningen att Sverige hittills lyckats rimligt väl med att utnyttja de tillväxtpotentialer som de snabbt växande ekonomierna på andra sidan Östersjön erbjuder. Utbytet med Ryssland bedöms dock ligga under den potentiella nivå som bl.a. landets ekonomiska utvecklingsnivå och geografiska närhet innebär.

4 Utredningens förslag

4.1 Ett Östersjöcentrum etableras.....

För länderna och folken kring Östersjön har det gemensamma havet under mer än tusen år främjat handel, kulturutbyte och samverkan. Ett rikt kontaktutbyte och samarbete men också konflikter har präglat regionens historia. Under drygt 50 år till början av 1990-talet fanns en mur mellan länderna som i stort sett frös alla kontakter. Detta undantagstillstånd avslutades för snart 15 år sedan. Därefter har kontakterna mellan Östersjöländerna formligen exploderat inom alla samhällssektorer och på alla nivåer – nationellt, regionalt och lokalt. Det finns emellertid fortfarande en stor klyfta i Östersjöregionen vad gäller ekonomisk och social utveckling mellan nya och gamla EU-medlemsländer och mellan medlemsländer och unionens östliga grannländer. Klyftorna minskar nu till följd av en den högre ekonomiska tillväxten i regionens östra mindre utvecklade delar. Det ligger i svenskt intresse att bidra till att denna positiva utveckling fortsätter samt att utnyttja de möjligheter till ökad tillväxt i Sverige som dessa förhållanden skapar.

Utvecklingssamarbetet med Estland, Lettland, Litauen och Polen upphör i år som en följd av dessa länders EU-anslutning. Givet en fortsatt positiv ekonomisk utveckling i Ryssland och Ukraina kan utvecklingssamarbetet med dessa länder på sikt komma att minska och en övergång därmed ske mot ett alltmer normaliserat grannlandssamarbete. I Vitryssland har en auktoritär maktutövning förhindrat demokratiska och marknadsekonomiska reformer. Om de politiska förutsättningarna ändras bör dock en normalisering av samarbetet kunna ske även med detta land.

Det är angeläget att utveckla effektiva former för att främja ett fördjupat grannlandssamarbete med de berörda länderna samtidigt som särskild statlig öronmärkt finansiering på sikt för flera av

länderna förväntas minska. Mot denna bakgrund bedömer vi att ett Östersjöcentrum kan vara ett effektivt instrument för att katalysera och driva på samarbetet med EU:s nya medlemsstater i Östersjöområdet och deras östra grannländer.

..... i Visby

Vad gäller Östersjöcentrums lokalisering talar regionalpolitiska skäl för en placering utanför Stockholm. En nackdel med att förlägga centrum utanför Stockholm är dock att dagsmöten med brett deltagande från olika delar av Sverige och utlandet av transportskäl i praktiken inte är lätta att genomföra. Möten och seminarier som pågår längre än en dag kan däremot med fördel förläggas till någon av de många orter i landet som har direkta flygförbindelser med Stockholm. Det gäller i synnerhet för verksamheter som går ut på att i avskildhet och ostört få mötesdeltagare att engagera sig i en fördjupad diskussion kring ett visst ämnesområde. Det är främst inom en sådan internatsliknande ram som vi ser mötesbehoven inom Östersjöcentrum.

Visby utgjorde under medeltiden ett centrum för handeln i Östersjöregionen. I modern tid stod Visby värd för det första Östersjötoppmötet, den 3–4 maj 1996, vilket blev en milstolpe för utformningen av det nutida samarbetet mellan länderna i Östersjöregionen. Kommunikationerna mellan fastlandet och Gotland är goda med täta flygavgångar och snabba färjeförbindelser. Högskolan på Gotland utgör en viktig förutsättning för utvecklingen av det gotländska näringslivet och för den framgångsrika utlokaliseringen av statlig verksamhet till ön, bl.a. Försäkringskassans internationella avdelning i Visby och Svenska Spel AB. På liknande sätt tror vi att Högskolan på Gotland kommer få en roll, inte minst som rekryteringsbas, för Östersjöcentrum.

Vi föreslår alltså att ett Östersjöcentrum upprättas och lokaliseras till Visby med övergripande mål att underlätta och utveckla kontakter och samarbete med Estland, Lettland, Litauen, Polen, Ryssland – med tonvikt på närområdet i nordvästra Ryssland-, Ukraina och Vitryssland ("de prioriterade länderna"). Östersjöcentrum skall var ett nationellt centrum och inte ersätta redan existerande organisationer, institutioner och stöd. Dess verksamhet preciseras i det följande.

4.2 Infocenter

Intresset för Sveriges samarbete med de prioriterade länderna ökar i takt med att relationerna mellan våra länder fördjupas alltmer. Ett allt tydligare behov finns hos svensk allmänhet, offentliga aktörer, näringsliv och organisationer att snabbt få information om olika aspekter av utbytet med dessa länder. Omvänt finns också ett behov där att få information om Sverige.

Idag finns på webben en lång rad webbplatser som erbjuder information om detta samarbete. Det saknas emellertid en gemensam startplats på webben som binder samman de olika informationskällorna.

Vi har under utredningens lopp identifierat några informationsbehov som ett Östersjöcentrum kan tillgodose, nämligen:

- att informera om pågående och avslutade projekt,
- att främja samarbete mellan olika aktörer,
- att undvika dubbelarbete,
- att lyfta fram de goda exemplen, ”best practices”,
- att informera om verksamhet som bedrivs inom Östersjöcentrums ram.

Vi ser framför oss en särskild informationsfunktion som i första hand tjänar som inkörspport och vägledning till redan existerande samarbete. Man kan tala om en portal, med webben som central informationskälla och ett antal informatörer som ansvariga för både back up och kompletterande information.

För att tillgodose behovet av en gemensam startplats på webben för information om Östersjösamarbetet föreslår vi att två webbplatser upprättas inom Östersjöcentrum. Den ena webbplatsen bör vara på svenska och rikta sig till aktörer i Sverige med information om de prioriterade Östersjöländerna. Den andra webbplatsen bör vara på engelska och erbjuda information om Sverige för övriga Östersjöländer, inledningsvis på det ekonomiska området.

Den nationella webbplatsen bör ha ambitionen att bli den informationsguide som är förstahandsvalet för dem som vill veta mer om samarbetet med de berörda länderna. Den skall binda samman all den information som centrrets intressenter – myndigheter, universitet, handelskammare samt kommuner, län, landsting och regioner – erbjuder. Identifierade målgrupper är allmänheten, myndigheter, enskilda organisationer, kommersiella företag och organisationer. När Östersjöcentrum väl etableras bör Export-

rådets webbplats om Marknadsplats Östersjön överflyttas till Östersjöcentrums nationella webbplats.

Den internationella engelskspråkiga webbplatsen är en vidareutveckling av den s.k. Östersjöwebb, som för närvarande drivs av Kommerskollegium. Östersjöwebben bör överföras till Östersjöcentrums engelskspråkiga webb när denna är etablerad. Kostnaderna för produktion och drift av webbplatserna bedömer vi uppgå till ca 1 miljon kronor under 2005–2007. Vi bedömer vidare att tre informatörer, varav en med övergripande ansvar för informationsverksamheten, bör anställas vid centrum. Samtliga bör ha högskoleutbildning samt erfarenhet från både webb och stora informationsprojekt.

4.3 Kontaktskapande verksamhet

Samarbetet med våra östra grannländer berör en rad olika aktörer i Sverige, överskrider olika nationella geografiska gränser, myndighetsgränser och omfattar offentlig såväl som privat sektor. I de många fall där relativt få aktörer är involverade är det naturligt att kontakterna sker direkt mellan de olika parterna. I de fall där många aktörer är inblandade har vi fått många bevis på att ett Östersjöcentrum kan utgöra ett lämpligt mötesforum för fördjupade diskussioner kring angelägna frågor.

Så har t.ex. många regionala organisationer och kommuner i Sverige byggt upp ett omfattande utbyte med samarbetsparter i våra östra grannländer. Kunskapen om vad aktörer utanför det egna regionala samarbetet gör är emellertid ofta bristfällig. Därmed utnyttjas inte möjligheter till ett mer kraftfullt svenskt agerande vad gäller t.ex. näringslivsfrämjande och projektexport.

En rad olika svenska universitet och högskolor bedriver forskning som är inriktad på förhållanden i och samarbete med länderna i Östersjöregionen. Kunskapen inom enskilda högskolor om vad andra högskolor gör är emellertid bristfällig. Därmed försummas möjligheter till samverkan och synergier. I rapporten *Över Östersjön – Om högskola och högskolesamarbete i Sveriges östra närområde* (Högskoleverkets rapportserie 2003:8 R), som är refererad till i avsnitt 2, konstateras att samordningen mellan olika svenska högskolor när det gäller aktiviteter i östra Europa är ringa. Man föreslår att initiativ borde tas till att samla några av de viktigaste aktörerna,

inklusive forskningsfinansiärerna, till en konferens om strategier i östsamarbetet.

Den europeiska dimensionen kommer att vara av stor betydelse för det framtida östersjösamarbetet med omfattande gemensamt finansierade program för samarbete med de nya medlemsländerna och med EU:s nya östra grannländer. Företrädare för bl.a. kommuner och regioner har betonat att frågor kring hur dessa medel ska fokuseras, fördelas och hur svenska aktörer optimalt kan utnyttja dem – i samarbete med partners på andra sidan Östersjön – kommer att stå i fokus för en rad olika svenska aktörers agerande under de nästkommande fem till tio åren. Best practices kring bl.a. projektansökningar och projektformuleringar är av intresse för många svenska aktörer.

Ovanstående exempel visar på områden där det finns ett mervärde i att samla aktörer över myndighetsgränser och geografiska gränser, från offentlig såväl som privat sektor för att gemensamt diskutera möjligheter till gemensamt agerande.

Vi föreslår att det inom Östersjöcentrum upprättas en kontaktfunktion för att möjliggöra diskussion av angelägna frågor i anslutning till det svenska Östersjösamarbetet. Utgångspunkten för denna verksamhet bör vara två till tre dagars seminarier, som berörda deltagare själva aktivt måste formulera syftet med. Östersjöcentrum tillhandahåller mötesplats och har ett ansvar för att förbereda och genomföra sådana seminarier. I detta ligger också att upprätta erforderlig bakgrundsinformation. Sådana möten bör kunna initieras såväl av Östersjöcentrum självt som genom förslag från regeringskansliet, myndigheter, organisationer, näringsliv, kommuner och regioner, universitet och högskolor och andra intressenter.

4.4 Fördjupningsområden

En vidareutveckling av den kontaktskapande funktionen är att Östersjöcentrum eller annan intresserad part initierar arbete kring vissa fördjupningsområden, där ett samordnat svenskt agerande bedöms öka vår slagkraft. Områden som flera aktörer identifierat som särskilt intressanta är försörjning av humankapital, miljö, energi, hälsa, infrastruktur, transporter och kommunikationer, skogsindustriellt samarbete samt utbildning och forskning. Utanför det ekonomiska området har flera myndigheter betonat behov

av fördjupningsarbete kring olika aspekter av säkerhetsfrämjande samarbete, bekämpning av narkotikamissbruk, smittsamma sjukdomar och gränsöverskridande brottslighet.

Betydelsen av en systematisk bearbetning av olika upphandlingsmöjligheter i anslutning till multilateralt och EU-finansierade projekt har särskilt framhållits för utredningen. Representanter för olika regioner i Sverige har efterlyst ett mer samordnat agerande vad gäller projektexport inom områden där Östersjömiljardfinansierade aktiviteter genererat betydelsefulla nätverk mellan Sverige och samarbetsländerna. Områden som framhållits i dessa sammanhang är hälsa, miljö och infrastruktur. För det nordliga samarbetet inom Barentsregionen har särskilt råvarurelaterade projekt i anslutning till skogliga resurser, energi, och malm framhållits.

Vi bedömer att en ökad grad av samverkan mellan departement, myndigheter, näringsliv och regionala organisationer behövs för att förbättra svensk projektexport. Troligtvis behövs också en utbyggd bevakning i länderna för att på ett tidigt stadium fånga upp projekt av relevans för svenskt näringsliv. Östersjöcentrum bör som ett prioriterat område inom sin fördjupningsverksamhet ta initiativ till att samla de många aktörer på svensk botten som är intressenter inom projektexportområdet för att tillsammans med dessa utveckla förslag till ett mer kraftfullt svenskt agerande inom detta område. I detta sammanhang framstår ett ökat svenskt deltagande i EU-finansierade projekt som särskilt angeläget. För att en sådan kraftsamling skall ge resultat bedömer vi att den måste understödjas av en förstärkning av den projektbevakande verksamheten vid Exportrådets kontor och ambassaderna i de berörda länderna. Vi föreslår att 5 miljoner kronor per år avsätts för detta ändamål under tre år.

Vi föreslår att Östersjöcentrum tillförs resurser för att främja ett fördjupat arbete inom områden som bedöms vara av särskilt intresse för att utveckla samarbetet med berörda länder. Sådant fördjupningsarbete bör kunna initieras av Östersjöcentrum efter avstämningar med ett brett spektrum av olika aktörer – regeringskansli, regioner, kommuner, myndigheter och näringsliv men initiativet kan också komma utifrån. Det analytiska arbetet i anslutning till ett fördjupningsområde bör normalt läggas ut på expertis utanför Östersjöcentrum och delfinansieras av de aktörer som uttryckt ett särskilt intresse för verksamheten.

Verksamheten inom fördjupningsområden bör leda till handlingsinriktade slutsatser, som de olika intressenterna förbinder sig att omsätta i praktisk handling. Inom ramen för ett fördjupningsområde kan det många gånger te sig naturligt att inbjuda deltagare också från andra Östersjöländer. Det skall också vara möjligt att förlägga seminarier utanför Visby, inbegripet i de prioriterade länderna.

Centret bör inom fördjupningsområdena kunna ge finansiella bidrag i form av "seed money" till projekt för att initiera och katalysera verksamhet som andra intressenter efterhand övertar ansvaret för. Sådan projektfinansiering bör normalt inte överstiga någon miljon kronor i det enskilda fallet.

4.5 Att bidra till policyskapande

Aktörer som deltar i Östersjöcentrums kontaktskapande verksamhet såväl som dess fördjupningsverksamhet kommer normalt att generera gemensamma slutsatser och rekommendationer. Därigenom kan verksamheten bidra till policyutveckling hos samtliga de aktörer, inklusive regeringskansliet, som utnyttjar Östersjöcentrum. Vi bedömer att alla rekommendationer som uppkommer som ett resultat av verksamhet inom Östersjöcentrum bör formuleras av de deltagande aktörerna själva och av dem omsättas i praktisk handling. Det vore enligt vår mening direkt olämpligt att Östersjöcentrum själv fick i uppdrag att formulera sådana rekommendationer.

Inom områdena kontaktskapande, fördjupning och policyskapande bedömer vi att Östersjöcentrum kommer att behöva fyra till sju högskoleutbildade handläggare när verksamheten är fullt operativ. Det bör dessutom finnas utrymme för projektanställning vid centret för att fylla de särskilda kompetensbehov som uppkommer i anslutning till olika fördjupningsarbeten, informations-satsningar, möten, seminarier och andra evenemang. Vidare kommer särskilda medel att behöva avsättas för studier, analyser och olika utredningsuppdrag.

4.6 Stipendieverksamhet

Utredningen har haft att undersöka om Östersjöcentrum kan tilldelas en roll avseende den stipendieverksamhet inom utbildnings- och forskningsområdet, som Svenska institutet för närvarande ansvarar för.

Inom ramen för utvecklingssamarbetet (utgiftsområde 7, Internationellt bistånd) har Svenska institutet sedan 1997 ansvarat för det s.k. Visbyprogrammet, som enligt Svenska institutets regleringsbrev för 2004 har målsättningen att bidra till att den ekonomiska och politiska reformprocessen påskyndas samt till att stärka förbindelserna mellan länderna i Östersjöområdet och öka förståelsen för varandras kulturer. Programmet avser utbyte och samarbete på olika nivåer och inom olika sektorer av utbildningssystemet och riktar sig till studerande, forskare, lärare och administrativ personal. Förutom utbildning på grundutbildnings-, master- och forskarnivå samt forskning omfattas även utbyte och samarbete på gymnasie- och vuxenutbildningsnivå inklusive folkbildning och arbetsmarknadsutbildning. SI:s handläggning av programmet får överlag höga vitsord av de svenska högskolor och universitet som utredningen varit i kontakt med.

I och med utfasningen av utvecklingssamarbetet med de baltiska länderna och Polen är fortsatt biståndsfinansiering av stipendieutbytet med dessa länder inom ramen för Visbyprogrammet inte längre aktuell efter 2005.

Många representanter för såväl näringsliv som myndigheter, högskolor och universitet har betonat att stipendieverksamheten är ett effektivt instrument att främja ett fördjupat samarbete och utbyte mellan Sverige och de prioriterade länderna. Man framhåller vikten av en fortsatt stipendieverksamhet i de baltiska länderna och Polen även efter det att utvecklingssamarbetet med dessa länder avslutats.

Inom universitet och högskolor finns ett starkt intresse av att utveckla forsknings- och utbildningssamarbetet med de berörda länderna. Önskemål har härvid bl.a. framförts om stipendier till framstående forskare, som avslutat sin doktorandutbildning. Vidare finns ett tydligt intresse av fortsatt stöd till utländska stipendiater på grundutbildningsnivå.

Hos svenska företag har vi också mötts av ett starkt intresse för att delta i utformningen av skraddarsyddna individuella program för perioder om upp till sex månader för framtida beslutsfattare inom

de prioriterade ländernas näringsliv. Innehållet i sådana ledarskapsprogram skulle i betydande utsträckning utarbetas och till en del finansieras av de enskilda företagen. Syftet skulle vara att främja de kommersiella förbindelserna mellan Sverige och de berörda länderna.

Vi bedömer sålunda att det finns starka motiv för en fortsättning av Visbyprogrammet i de berörda länderna. Utifrån Östersjöcentrums övergripande målsättning att underlätta och utveckla kontakterna med dessa länder finns dock skäl att koncentrera programmet tydligare på forsknings- och universitetsutbyte samt utveckla en särskild komponent för näringslivsfrämjande insatser. Vi föreslår således att Visbyprogrammet revideras med målsättningen att främja ett fördjupat forsknings- och utbildnings-samarbete mellan Sverige och motparter i Estland, Lettland, Litauen, Polen, Ryssland, Ukraina och Vitryssland. Programmet bör uppgå till 40 mkr/år, exklusive administration, och bestå av:

1. stipendier till forskare i de prioriterade länderna för forskningsverksamhet i Sverige och stipendier till svenska forskares forskningsverksamhet i de prioriterade länderna,
2. stipendier till studerande i de berörda länderna för forskarutbildning i Sverige och stipendier till svenska studerandes forskarutbildning i de berörda länderna,
3. stipendier på grundutbildningsnivå,
4. stöd till forsknings- och utbildningsnätverk mellan svenska högskolor och universitet och motparter i de berörda länderna.

I samband med utformningen av ett nytt Visbyprogram bör en analys göras om de relativt snäva tidsbegränsningar som för närvarande gäller för stipendiernas längd och projektfinansieringen bör revideras. För svenska högskolor och universitet är det viktigt att möjligheter ges till långsiktig planering av verksamhet finansierad genom Visbyprogrammet.

Vi föreslår vidare ett program om 10 mkr/år, exklusive administration, riktat mot näringsliv och offentlig sektor i de prioriterade länderna bestående av två delkomponenter:

1. stipendier till framtida ledare inom näringsliv och offentlig sektor med syfte att främja det ekonomiska samarbetet mellan Sverige och de prioriterade länderna ("ledarskapsprogram"). En första kull om ca 20 stipendiater bör kunna antas inom ramen för detta program under våren 2006. Stipendiaterna skall

- placeras inom svenska företag, myndigheter eller organisationer som skräddarsyr individuella projektarbeten under ca fem månader för de olika stipendiaterna. De svenska företag, myndigheter eller organisationer som stipendiaten placeras i betalar boendekostnaderna. Stipendiet täcker resor och löpande kostnader under vistelsen i Sverige. Östersjöcentrum anordnar en gemensam introduktionsdag för samtliga stipendiater och återkommande dialogsammanskomster för stipendiegrupperna under de ca fem månader som stipendiaterna vistas i Sverige,
2. korttidsstipendier till yngre företagsledare i Ryssland, Ukraina och Vitryssland för utbildning och praktik i Sverige.

Vi bedömer att handläggningen av det reviderade Visbyprogrammet och det föreslagna programmet riktat mot näringsliv och offentlig sektor skulle kräva fem respektive två heltidstjänster.

Utifrån Östersjöcentrums mål att underlätta och utveckla kontakter och samarbete i Östersjöområdet ter det sig naturligt att förlägga ett stipendieprogram med ovanstående utformning till centret. Vi bedömer att verksamheten skulle kunna bedrivas i Visby på ett väl så effektivt sätt som i Stockholm och ser inga större praktiska problem med en utflyttning.

Det finns dock skäl att också pröva en alternativ ordning för stipendieverksamheten med de berörda länderna, också den förlagd till Visby.

Det operativa ansvaret för nationellt finansierade, nordiskt finansierade och EU-finansierade stipendieprogram för akademiskt utbyte med de prioriterade länderna är för närvarande splittrat på två huvudaktörer. SI har operativt ansvar för den nationella stipendieordningen Visbyprogrammet och vissa mindre stipendieprogram riktade bl.a. mot de berörda länderna. Det internationella programkontoret (IPK) har som ansvarig för de gemensamma stipendieordningarna inom EU och det Nordiska Ministerrådet att hantera stipendieverksamhet finansierad genom dessa källor i de prioriterade länderna. Vad gäller utbytet med övriga länder har både IPK och SI operativt ansvar för olika nationellt finansierade stipendieprogram, inbegripet program som finansieras genom utvecklingssamarbetet.

Ovanstående förhållanden skapar otydlighet gentemot svenska och utländska avnämare men framförallt försvårar det för Sverige att utveckla en samordnad strategi och utnyttja synergier mellan

olika stipendieordningar. Dessutom innebär det splittrade operativa ansvaret eventuellt administrativa merkostnader. Bristen på samordning och nationell strategi för utbytet med Öst inom utbildnings- och forskningsområdet har särskilt framhållits i en rapport från Högskoleverket (Över Östersjön, Högskoleverkets rapportserie 2003:8 R). Den Internationella kulturutredningen (SOU 2003:121) föreslår i sitt betänkande att all stipendieverksamhet inom Svenska institutet överförs till organ under Utbildningsdepartementet. En sådan ordning gäller för övrigt i såväl Danmark som Finland genom de båda organisationerna Centret för Information och Rådgivning om Internationella Utbildnings- och Samarbetsaktiviteter (CIRIUS) och Centre for International Mobility (CIMO).

Mot bakgrund av IPK:s mandat vad gäller de gemensamma stipendieordningarna inom EU och myndighetens erfarenhet av handläggning av nationella stipendieuppdrag med olika målsättningar och inom olika politikområden ter det sig naturligt att IPK skulle utgöra den centrala myndighet som skulle kunna axla ansvaret för det operativa genomförandet av de olika akademiska stipendieordningarna. En samlokalisering till Visby av Östersjöcentrum och IPK samt en överföring till IPK av all Sidafinansierad stipendieverksamhet skulle verksamt underlätta en samordning av de olika stipendieordningarna. Vi föreslår därför att möjligheten prövas att:

- förlägga det Internationella programkontoret (IPK) till Visby med övertagande av det operativa ansvaret för ett reviderat Visbyprogram samt all övrig stipendieverksamhet inom utbildnings- och forskningsområdet som Svenska institutet för närvarande ansvarar för,
- IPK får i uppdrag av Östersjöcentrum att genomföra ett reviderat Visbyprogram med ovanstående inriktning,
- Chefen för Östersjöcentrum ingår i IPK:s styrelse.

En utlokalisering av IPK till Visby skulle tillsammans med Östersjöcentrum och Sidas profilenhet skapa förutsättningar för att, med Visby som bas, åstadkomma en kraftfull samordning av det svenska stipendiebaserade utbytet med såväl Öst som övriga världen.

4.7 Östersjömiljardfinansierad verksamhet

Utredningen har haft att ta ställning till om det finns verksamheter som tidigare finansierats ur anslaget Näringslivsutveckling i Östersjöregionen (Östersjömiljard 2) som bör få en fortsättning och hur dessa i så fall skall administreras och finansieras.

Det övergripande målet för Östersjömiljard 2 var att stärka svenska företags position i Östersjöregionen och att förbättra förutsättningarna för svenska företag att delta i utvecklingen av regionens näringsliv.

Merparten av Östersjömiljard 2 – projekten har genomförts av olika svenska myndigheter. Härvid har NUTEK ansvarat för de s.k. ramprogrammen *Medfinansiering av tillväxtavtal m.m.* (105 mkr) och *Baltic 21 Näringsliv* (40 mkr). Exportrådet har drivit *Marknadsplats Östersjön* (195 mkr) och Länsstyrelsen i Stockholm har ansvarat för *Näringslivsutveckling i Östersjöregionen* (50 mkr). Andra viktiga myndigheter är Sida, som bl.a. ansvarat för *DemoÖst* (95 mkr), och länsstyrelserna i Norrbotten och Västerbotten som ansvarat för programmet *Näringslivsutveckling i Barenstregionen* (30 mkr). UD:s projektexportsekretariat (PES) har hittills erhållit 49,5 mkr för att täcka verksamhet och administration inom programmet *Aktiv Projektutveckling (AP)*.

Statskontoret genomförde under 2004 en granskning av Östersjömiljard 2 som omfattade totalt 188 projekt motsvarande drygt 750 mkr. Av det totala beloppet om drygt 750 mkr bedömer Statskontoret att motsvarande ungefär 520 mkr haft en direkt företagsanknytning och en fokusering på rätt geografisk region, dvs. de berörda samarbetsländerna. Granskningen gör en uppdelning av dessa projekt i sex kategorier enligt tabell 1.

Tabell 1: Antal projekt samt beslutade medel i kronor per kategori

Kategori	Antal	Beslutade medel	Beslutade medel i %
Intresseskapande åtgärder (hemsidor, marknadsföring, reklam)	4	9 400 000	2
Kompetenshöjande aktiviteter (seminarier, föreläsningar)	22	73 300 000	14
Tillhandahållande av information (telefonservice, marknads guider)	25	46 900 000	9
Kontaktknytande aktiviteter (mässor, besök, kontaktdatabaser)	61	122 200 000	24
Situationsanpassat stöd (insats anpassad till det enskilda företaget)	13	186 700 000	36
Finansiellt stöd (riskkapital, exportkrediter)	4	81 100 000	15
Totalt	129	520 000 000	100

Källa: Statskontorets rapport 2004:03

Tabellen visar att flertalet av projekten haft en inriktning mot kontaktknytande aktiviteter. Inom det situationsanpassade stödet utgör DemoÖst, som erhållit ca 95 mkr och Affärschans Östersjön, som tilldelats drygt 80 mkr de största projekten.

De affärsvolymer som hittills genererats har, dock med några undantag som redovisas nedan, varit blygsamma enligt de utvärderingar av enskilda projekt och program som vi tagit del av. Våra samtal med olika projektägare inom Östersjömiljard 2 bekräftar däremot bilden i tabell 1 av att verksamheten bidragit till att höja kunskapsnivån inom särskilt små och medelstora företag när det gäller marknadsförutsättningarna i de berörda länderna. Vidare har projekten bidragit till att skapa en imponerande väv av

olika nätverk mellan näringsliv och offentliga aktörer i Sverige och intressenter i samarbetsländerna. På sikt kan därmed de indirekta effekterna på affärsvolymerna för svenska företag bli betydande.

Vi bedömer att den inriktning mot kontaktskapande, informationsskapande och kompetenshöjande verksamheter som kännetecknat stora delar av Östersjömiljard 2 varit väl motiverad utifrån de prioriterade ländernas drygt femtioåriga utestängning från ett normalt grannlandssamarbete med Sverige. Till följd av den dramatiska utveckling av kontakterna som sedan skett och som Östersjömiljard 2 bidragit till att främja föreligger emellertid enligt vår mening inte längre tydliga motiv för fortsatt särskild statlig finansiering. Detta betyder att regeringskansliets Östersjömiljardsekretariat successivt bör avvecklas samtidigt som östersjömiljardfinansierad verksamhet upphör. Verksamheter av detta slag bör istället finansieras inom ramen för olika myndigheters och organisationers normala grannlandssamarbete.

Mot ovanstående bakgrund finns det anledning uppmärksamma fyra enskilda delprogram som vi bedömer vara av särskilt intresse.

Affärschans Östersjön inom ramen för Marknadsplats Östersjön hade per den 31 december 2003 erhållit 82,8 mkr ur Östersjömiljard 2. Målet för programmet är ökad affärsverksamhet för svenska små och medelstora företag i Östersjöregionen. Programmet innehåller företagserbjudande om en enskilt utformad marknadsundersökning, planering och genomförande av ett besöksprogram samt en handlingsplan för etablering. Det enskilda företaget delfinansierar med 12 000 kronor per projekt och företag. Under perioden 1999 fram till och med september 2002 har programmet bedömts leda till affärsvolymerna om 257 mkr. Totalt har programmet hittills finansierat 881 projekt som i 31 procent av fallen lett till en affärsrelation och i ytterligare 24 procent av fallen lett till förhandlingar, som på sikt kan leda till en affärsrelation. En extern utvärdering har visat att affärschansprogrammet i 70 procent av fallen varit avgörande för företagets satsningar på den nya marknaden.

Affärschansprogrammet har i de studier som redovisats i avsnitt 2 genomgående fått erkännande som ett effektivt stöd nära anpassat efter företagets behov på marknaderna i de berörda länderna. Vi föreslår att verksamheten inom Affärschans Östersjön fortsätter inom ramen för Exportrådets ordinarie verksamhet. Företagets egenfinansiering av Affärschans-insatserna bör

successivt öka samtidigt som den statliga finansieringen av verksamheten bör minska.

Länsstyrelserna i Västerbotten och Norrbotten har ett särskilt utrikespolitiskt uppdrag att främja samarbetet inom Barentsregionen. I nära anslutning till detta uppdrag har länen av regeringen tilldelats 30 mkr för verksamheten Näringslivsutveckling i Barentsregionen som finansierats genom Östersjömiljard 2. Statskontoret bedömer i sin granskning av Östersjömiljard 2 att verksamheten haft företagsnära och konkreta resultat. En extern utvärdering av affärsresultaten har emellertid inte genomförts. Vi bedömer att en utvärdering av verksamheten bör genomföras inför eventuellt fortsatt stöd.

Aktiv projektutveckling inom UD:s projektexportsekretariat (PES/AP) är inriktat på att öka svensk projektexport genom att välja ut ett begränsat antal projekt av särskilt svenskt intresse för bearbetning av företagen själva och genom statliga insatser. Verksamheten har hittills erhållit ca 49,5 mkr för att täcka verksamhet och administration. Verksamheten påbörjades år 2000 och har hittills resulterat i fem kontrakt för svenska leverentörer, varav två kontrakt ligger på över en miljard kronor vardera. Upphandlingsprocesser har påbörjats i ytterligare två AP-initierade projekt och upphandlingar förväntas i ytterligare tre AP-initierade projekt.

PES/AP:s verksamhet har efter Marknadsplats Östersjön prioriterats näst högst i utredningen *Fortsatta insatser för näringslivsutveckling i Östersjöregionen* (UD-EC 2004-02-19). Det finns ett starkt intresse inom näringslivet att verksamheten fortsätter. PES/AP har i viss utsträckning hämmats av återkommande osäkerheter kring verksamhetens fortsättning och finansieringen av nyckelpersoner knutna till denna. Vi föreslår att PES/AP fortsätter som en del av UD:s ordinarie exportfrämjande verksamhet. Beslut bör fattas om en utvärdering av PES/APs verksamhet för perioden 2000–2005.

Östersjömiljard 2 har finansierat svenska konsultfonder inom NIB och IFC. Genom konsultfonderna har svenska konsulter engageras på ett tidigt skede inom områden där Sverige bedömts ha värdefull kompetens. Detta kan i sin tur förbättra möjligheterna för svenska företag att delta i kommande projektupphandlingar. Om utvärderingar kan påvisa att förutsättningarna för svenska företags upphandling förbättrats till följd av konsultfonderna kan det vara motiverat att fylla på konsultfonderna i de internationella finansieringsinstitutioner som har verksamhet i de berörda länderna.

Finansieringen av sådana insatser bör ske inom ramen för UD:s exportfrämjande verksamhet.

4.8 Organisation

Enligt direktiven skall utredningen lämna förslag på om Östersjöcentrum skall vara en egen myndighet eller om det skall vara knutet till annan myndighet.

Regeringens proposition 1997/98:136 anger att anslagsberoende statlig verksamhet, som inte är utsatt för konkurrens, bör i huvudsak bedrivas i myndighetsform. När det gäller Östersjöcentrum förutses en del av fördjupningsarbetet och en avgränsad del av stipendieverksamheten bli föremål för delfinansiering av andra aktörer. Merparten av centrets verksamhet kommer emellertid att finansieras genom statliga anslag. Detta talar för att centrum etableras i form av en myndighet.

Två skäl talar emellertid mot att etablera centret som en permanent myndighet. För det första sker en övergång till ett normalt grannlandssamarbete i rask takt med de tre baltiska länderna och Polen. Vad gäller Ryssland och Ukraina fördjupas kontakterna och samarbetet med Sverige alltmer. Inom en inte alltför avlägsen framtid kommer Sverige att ha ett normalt grannlandssamarbete med samtliga berörda länder. Då är särskilda insatser av den karaktär som vi föreslår för Östersjöcentrum inte längre motiverade. För det andra är det troligt att verksamheten inom Östersjöcentrum kan komma att behöva omformas och justeras betydligt till följd av externa faktorer som har att göra med den snabba och dynamiska utvecklingen i Östersjöområdet och interna faktorer där bl.a. verksamheten inom Sidas profilenhet och utformningen av det fortsatta utvecklingssamarbetet med Ryssland, Vitryssland och Ukraina blir viktiga att beakta.

Vi föreslår att Östersjöcentrum etableras som ett treårigt projekt med start den 1 januari 2006. Därefter får en utvärdering göras om och hur den fortsatta verksamheten skall bedrivas. Den organisationsform vi bedömer vara lämpligast i detta sammanhang är kommitté med Utrikesdepartementet som huvudman. Ordföranden i kommittén för Östersjöcentrum bör vara en person utanför regeringskansliet. Östersjöcentrums chef bör ingå som ledamot i kommittén. En ledamot bör representera Utrikesdepartementet. I övrigt bör kommitténs ledamöter utses på grund-

val av kompetens och inte mot bakgrund av de organisationer de representerar. Viktiga kompetensområden är i detta sammanhang näringsliv, forskning och högre utbildning, regionalt samarbete och myndighetssamarbete.

Ett jämställdhetsperspektiv bör integreras i alla delar av centrets verksamhet.

4.9 Samverkan med Sidas profilenhet

Sidas Visbyenhet skall preliminärt inrikta sin verksamhet på samarbete med Estland, Lettland, Litauen och Polen. Enheten skall bidra till att utveckla samarbete mellan statliga myndigheter, kommuner, regioner och enskilda organisationer. Enheten skall när den är fullt utbyggd omfatta 20 årsarbetskrafter. För budgetåret 2005 har 16 miljoner kronor avsatts för enhetens verksamhet och 15 miljoner kronor för dess administration.

På ett övergripande plan förekommer likheter i mandaten för Sidas profilenhet och Östersjöcentrum. Den närmare utformningen av Sidaenhetens verksamhet är emellertid ännu inte fastställd. Det är dock uppenbart att en nära samverkan är önskvärd mellan Sidaenheten och Östersjöcentrum. Vi föreslår att de båda organisationerna samlokaliseras och att ett forum upprättas dem emellan för regelbundet utbyte av information kring respektive organisations verksamhet och för att undvika överlappning.

4.10 Budget

För administrationen av Östersjöcentrum bedömer vi att det behövs en chef, en ekonomiansvarig samt en assistent. För verksamheten finns, enligt vad som ovan angivits, ett behov av tre informatörer samt fyra till sju handläggare inom områdena kontaktskapande, fördjupning och policy. Beroende på om Visbyprogrammet läggs inom eller utanför Östersjöcentrum kommer två till sju handläggare krävas för stipendieverksamheten. Utöver dessa tjänster kommer det att finnas behov av projektanställningar.

För att verksamheten skall kunna bli fullt operativ fr.o.m. den 1 januari 2006 är det viktigt att en chef finns på plats fr.o.m. halvårsskiftet 2005. Vi bedömer att ansvarig för infocenter också

behöver vara på plats i ett tidigt skede av centrets uppbyggnad. Övrig personal bör kunna rekryteras under hösten 2005. Utifrån dessa förutsättningar har vi beräknat en budget för vart och ett av åren 2005–2007 enligt nedanstående uppställning.

<i>Budget</i>	<i>2005</i>		<i>2006</i>		<i>2007</i>	
	<i>kostn/år</i>	<i>delkostn</i>	<i>kostn/år</i>	<i>delkostn</i>	<i>kostn/år¹</i>	<i>delkostn</i>
<i>Administrat. (15 pers.)</i>						
Personal	3 000 000		8 000 000		8 000 000	
Hyra 300 kvm	250 000		500 000		500 000	
Prod. av webbplats	840 000					
Drift av webbplats			80 000		80 000	
Övr. förvaltn.kostn ² .	750 000		1 500 000		1 500 000	
Summa för- valtn.kostn		4 840 000		10 080 000		10 080 000
<i>Verksamhetsmedel</i>						
Kontakt, fördjup- ningsverksam- het och policy	10 000 000		20 000 000		20 000 000	
Reviderat Visby- program			40 000 000		40 000 000	
Stipendieprogram, framtida besluts- fat- tare samt kort- tidsstipendier för företagare			10 000 000		10 000 000	
Summa verksam- hetsmedel		10 000 000		70 000 000		70 000 000
<i>Totalt</i>		14 840 000		80 080 000		80 080 000

¹ Årlig kostnad = lön per månad inkl. sociala avgifter om 54,278 % x 12,2

² Revision, elektricitet, resor m.m.

Kommittédirektiv



Utredning rörande organisation av ett Östersjöcentrum

Dir
2004:81

Beslut vid regeringssammanträde den 23 juni 2004

Sammanfattning av uppdraget

En särskild utredare skall lämna förslag på vilka uppgifter som bör ingå i ett Östersjöcentrum som skall vara ett informations- och samverkansorgan för de myndigheter och organisationer som arbetar med att främja kontakter, samarbete, handel och kunskapsutbyte med länderna i Östersjöområdet. I uppdraget ingår även att lämna förslag på hur Östersjöcentrumet skall vara organiserat, vilken geografisk avgränsning och vilka prioriteringar verksamheten skall ha samt frågor rörande bemanning och beslutsordning. Utredaren skall även lämna förslag på om Östersjöcentrumet skall vara en egen myndighet eller om det skall vara knutet till annan myndighet och i så fall vilken. Centrumet avses omfatta ca 15 tjänster. En beräknad budget skall redovisas med en uppdelning av kostnaderna på administration och olika verksamhetsuppgifter under vart och ett av åren 2005–2007. Östersjöcentrumet skall lokaliseras till Gotland.

Bakgrund

Östersjöregionen är en av världens snabbast växande regioner. Handeln har vuxit starkt. De baltiska länderna och Polen står nu för en större del av svensk export och import än Spanien, Portugal och Grekland tillsammans. Sveriges handel med Ryssland har mer än fördubblats på bara tre år. För Sverige och

svenska företag är det en stor fördel att vara en del av detta tillväxtområde.

Med EU:s utvidgning är nu Polen och de baltiska länderna medlemmar av EU:s inre marknad. Detta innebär nya utmaningar men framför allt nya möjligheter. Sverige har aktivt bidragit till de nya medlemmarnas anpassning till EU:s regelverk. Det breda svenska utvecklingssamarbetet och svenska näringslivsinsatser har lett till ett omfattande kontaktnät mellan svenska offentliga aktörer och deras motsvarigheter på andra sidan Östersjön.

En utmaning när utvecklingssamarbetet i och med EU:s utvidgning nu övergått i normalt grannlandssamarbete (prop. 2002/03:122) blir att upprätthålla dessa kontakter och att säkerställa att de kommer till största möjliga nytta för såväl svenska myndigheter som svenska företag. Offentliga aktörer på kommunal och regional nivå har särskilt framhållit vikten av att regeringen fortsatt visar sitt stöd för vänortssamarbete och andra regionala aktiviteter som syftar till att närma folken till varandra och påskynda integrationen mellan våra länder.

En verksamhet som särskilt bidragit till kontaktskapande och kunskapsutbyte har varit Visby- och Östersjöstipendierna genom Svenska institutet. Andra kontaktfrämjande verksamheter som Svenska institutet givit stöd har varit inom områden som demokrati, film, IT, litteratur, kultur, miljö, musik, samhälle, sociala frågor, teater och dans. Samverkan på kommunal och regional nivå har främjats inom ramen för det decentraliserade samarbetet som skett med stöd av UD och Sida.

Miljöfrågorna i Östersjöregionen är av fortsatt hög prioritet. Miljösamarbetet har också utgjort en stor del av Östsamarbetet genom att biståndsmedel kunnat användas för investeringar. En särskild inriktning har varit satsningen på hållbar utveckling i Östersjöregionen.

En utmaning i det nya läge som nu råder består i att med ändamålsenlig information underlätta för svenska företag att få del av de stora upphandlingar som kommer till stånd när EU:s struktur- och sammanhållningsfonder öppnas för de nya medlemslän-

derna. Under 2004–2006 rör det sig enbart för Polen och de tre baltiska staterna om närmare 150 miljarder kronor. För svenskt näringsliv innebär detta stora affärsmöjligheter.

Regeringen har under lång tid arbetat för att skapa gynnsamma förutsättningar för handel och investeringar i Östersjöregionen och för att svenska företag skall finna nya vägar till affärer. De särskilda programmen Samarbete och utveckling i Östersjöregionen (Östersjömiljard 1) och Näringslivsutveckling i Östersjöregionen (Östersjömiljard 2) har starkt bidragit till att nya affärsrelationer skapats, främst för små och medelstora företag. Förutom i Regeringskansliet finns även en betydande kompetens inom Exportrådet och hos en rad offentliga aktörer på central och regional nivå.

Frågan om eventuellt fortsatta statliga insatser för näringslivsutveckling i Östersjöregionen har belysts dels i studien Östersjöprogram för framtiden (Ds 2002:46), dels i utredningen Fortsatta insatser för näringslivsutveckling i Östersjöregionen (UD-EC 2004-02-19). Ett genomgående tema är att Sverige nu har en unik möjlighet att skörda frukterna av de stora insatser som tidigare gjorts, men att detta kräver att vi bibehåller och vidareutvecklar den kompetens vi skaffat oss och att vi koncentrerar våra resurser där de bedöms göra störst nytta. Projektförberedande insatser och verksamheter inriktade på att främja affärsmöjligheter för små och medelstora företag i Östersjöregionen förutses därför fortsatt bedrivas parallellt med utredningen om ett Östersjöcentrum.

När de svenska insatserna minskar är det angeläget att viss statlig verksamhet fokuseras på att öka tillgängligheten av all den kunskap och erfarenhet som redan vunnits rörande handel, investeringar och kunskapsutbyte i regionen. Sådan kunskap har hittills inte funnits samlad på ett ställe. Det är vidare angeläget att svenska aktörer kan erhålla kvalificerad rådgivning i frågor rörande Östersjösamarbetet i hela dess mångfald. Som ett led i regeringens tillväxtpolitik och för att ta tillvara nya tillväxtpotentialer i Östersjöregionen aviserades i regeringsförklaringen

den 16 september 2003 etablerandet av ett särskilt Östersjöcentrum.

Regeringen meddelade den 3 juni 2004 att Östersjöcentrumet placeras på Gotland och likaså en ny profilerenhet inom Sida. Den nya Sida-enheten skall fortsatt stödja integration och samverkan kring Östersjön med tonvikt på samarbete genom folkrörelser och enskilda organisationer, andra folkliga kontakter samt utbyte mellan regioner, kommuner, län och myndigheter (s.k. twinning).

Östersjöcentrumets uppgifter

Östersjöcentrumets övergripande uppgift skall vara att underlätta och utveckla kontakter och samarbete i Östersjöområdet. Detta skall i första hand ske genom en samlad informations- och kontaktverksamhet och ett systematiskt erfarenhetsutbyte. Östersjöcentrumet skall vara navet i ett levande kontaktnät mellan centrala, regionala och lokala aktörer, offentliga som privata, med erfarenhet av och intresse för verksamhet i länderna på andra sidan Östersjön.

Myndigheter, kommuner, landsting, organisationer, företag och enskilda medborgare skall kunna vända sig till Östersjöcentrumet för att få svar på frågor rörande bl.a. politiska, kulturella och ekonomiska förhållanden i regionen, projektverksamhet med svenskt deltagande, viktiga kontaktpersoner, finansieringskällor och hur man får del av dessa m.m. Det är viktigt att kvinnors och mäns olika erfarenheter och villkor beaktas. Östersjöcentrumet skall besitta grundläggande kompetens på relevanta sakområden, men det skall också ha ett brett kontaktnät med kunskap om den expertis som finns hos de myndigheter och andra aktörer som redan har definierade uppgifter på berörda samhällsområden.

Östersjöcentrumet skall synliggöra verksamheten genom ett aktivt informationsarbete. Hur detta skall ske bör utformas i nära samråd med berörda departement, myndigheter,

Exportrådet och andra aktörer. Det finns även ett behov av att i samarbetsländerna synliggöra de insatser som Sverige gör i dessa länder. Östersjöcentrumet bör i nära samverkan med berörda departement och myndigheter, särskilt UD och Svenska institutet, genomföra lämpliga informationsinsatser riktade mot samarbetsländerna.

Ett effektivt informationsarbete förutsätter att Östersjöcentrumet har tillgång till avancerad IT-teknik och erforderlig kompetens för att kreativt utveckla och säkert driva ett IT-baserat informationssystem.

Östersjöcentrumet skall inte ta över de uppgifter som nu utförs av Exportrådet, Invest in Sweden Agency (ISA) och andra myndigheter med uppdrag att främja handel och investeringar i Östersjöregionen utan inrikta sig på att understödja dessa aktörer genom ett kontinuerligt utbyte av kunskap och erfarenheter. Verksamheten skall så långt det är möjligt fungera som en "one-stop-shop" där svar skall kunna erhållas på vanligen förekommande frågor om förutsättningarna för olika typer av kontakter och utbyte över Östersjön.

Östersjöcentrumet skall vara ett informations- och samverkansorgan för de myndigheter och organisationer som arbetar med att främja handel, samarbete och kunskapsutbyte med länderna i Östersjöområdet. Av särskild betydelse i sammanhanget är den verksamhet som bedrivs av Exportrådet, Nutek, Sida, Svenska institutet, länsstyrelser, landsting och kommuner. Andra viktiga aktörer är Almi Företagspartner AB, Handelskamrarna, Internationella programkontoret för utbildningsområdet, ISA, Kommerskollegium, Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet, Svenska Kommunförbundet och Landstingsförbundet, Svensk Handel och Tullverket liksom den verksamhet för projektexport som bedrivs inom Regeringskansliet. En blivande aktör är den organisation som blir resultatet av utredningen om organisation av ett nationellt centrum för miljödriven näringslivsutveckling och miljöteknikexport (Dir. 2004:25).

Av intresse är också den utbildnings- och forskningsverksamhet och de samarbeten med Östersjöinriktning som bedrivs av flera universitet och högskolor, bl.a. den s.k. Östersjöstiftelsen vid Södertörns högskola som stödjer forskning och utbildning inom områden med anknytning till Östersjöregionen och Östeuropa, Baltic and East European Graduate School som Stockholms universitet, Södertörns högskola, m.fl. lärosäten samarbetar kring, det omfattande nätverket Baltic University Programme som samordnas av Uppsala universitet samt Centrum för Östersjöstudier vid Högskolan på Gotland.

Uppdrag

Utgångspunkten för utredarens arbete är uttalandet i regeringsförklaringen den 16 september 2003 om att nya tillväxtpotentialer i Östersjöregionen ska tas tillvara och att ett särskilt Östersjöcentrum etableras. Utredaren skall närmare analysera vilka uppgifter som bör ingå i en verksamhet, som skall vara ett serviceorgan för myndigheter, kommuner, landsting, organisationer, företag och enskilda medborgare avseende affärsmöjligheter, finansieringskällor, utbytesprogram, myndighetskontakter och andra förhållanden av betydelse för ett utökat samarbete i Östersjöregionen. Centrumet avses omfatta ca 15 tjänster.

Baserat på en analys av verksamhetens uppgifter, vilken skall genomföras i samråd med berörda departement (bl.a. utrikes-, finans-, justitie-, kultur-, miljö-, närings-, och utbildnings-), andra myndigheter och företrädare för näringslivet samt kommun och myndigheter på Gotland, skall utredaren lämna förslag på hur Östersjöcentrumet skall vara organiserat, vilken geografisk avgränsning och vilka prioriteringar verksamheten skall ha, hur arbetet skall bedrivas, hur beslut skall fattas och vilka kompetenser som skall finnas. Utredaren skall även lämna förslag på om Östersjöcentrumet skall vara en egen myndighet eller om det skall vara knutet till annan myndighet och i så fall vilken. Utredaren skall vidare belysa hur Östersjöcentrumet kan

generera ett mervärde inom Sveriges samlade utbyte med Östersjöregionen. Jämställdhetsperspektivet skall integreras i alla delar av verksamheten.

Fördelning av bidrag skall kunna ingå i Östersjöcentrumets uppgifter. I en eventuell bidragshantering skall hänsyn tas till EG:s statsstödsregler.

Utifrån de verksamheter som regeringen uppdragit åt olika myndigheter med finansiering ur anslaget Näringslivsutveckling i Östersjöregionen (Östersjömiljard 2) skall utredaren, efter samråd med berörda intressenter, lämna förslag på verksamheter som bör få en fortsättning, hur de bör administreras och finansieras. Utredaren skall särskilt ta ställning till om det finns verksamheter vars administration det vore ändamålsenligt att överlåta på ett Östersjöcentrum. Den nämnda utredningen om Fortsatta insatser för näringslivsutveckling i Östersjöregionen skall beaktas i sammanhanget.

Utredaren skall i samråd med berörda departement undersöka om Östersjöcentrumet kan tilldelas en roll avseende vissa uppgifter som Svenska institutet för närvarande ansvarar för men som Internationella kulturutredningen (SOU 2003:121) föreslår skall överföras till organ inom Utbildningsdepartementets ansvarsområde. Uppgifter som kan vara aktuella torde i första hand avse stipendieverksamhet inom utbildnings- och forskningsområdet (Visbyprogrammet), men även annan verksamhet kan vara aktuell.

Utredaren skall i samråd med UD och Sida lämna förslag på hur verksamheterna vid Östersjöcentrumet och Sidas nya profil-enhet bäst kan samverka med varandra.

Den kompetens som Högskolan på Gotland byggt upp bör kunna utgöra en viktig tillgång för Östersjöcentrumet, samtidigt som Högskolan kan tillföras värdefulla impulser från verksamhet vid Östersjöcentrumet. I uppdraget ingår att belysa möjliga områden och former för samverkan mellan Östersjöcentrumet och Högskolan på Gotland.

Utredaren skall redovisa en beräknad budget för Östersjöcentrumet under vart och ett av åren 2005–2007 och därvid sär-

redovisa hur stora kostnader som hänför sig till administration respektive olika slag av verksamhet i enlighet med lämnade förslag.

Verksförordningens bestämmelser om samarbete mellan myndigheterna är en viktig princip i regeringens styrning av myndigheterna. I den förvaltningspolitiska propositionen (prop. 1997/98:136) har regeringen uttalat att en ökad samverkan är nödvändig och att informationsteknikens möjligheter bör tas tillvara (bet. 1997/98:KU31, rskr. 1997/98:294). Dessa grundläggande förvaltningspolitiska principer skall utgöra grunden för utredarens arbete.

Uppdraget skall redovisas till Utrikesdepartementet senast den 15 december 2004. Etablering av centrumet skall därefter ske snarast möjligt.

(Utrikesdepartementet)